
Panaszból Istendicséret

A Zsoltárok könyve néhány modern értelmezésének elemzése

From Lament to Praise
An Analysis of Some Contemporary Interpretations
of the Book of Psalms

Tarr Ferdinánd¹

Beérkezett/Received: 2026.07.09.

Lektorálva/Reviewed: 2026.07.18. / 2026.07.23.

Elfogadva/Accepted: 2026.07.26.

DOI: 10.36007/teofor2026.1.005-023

Abstract: This study examines the theology of praise in the Book of Psalms by integrating several contemporary approaches to Old Testament interpretation. It begins with the paradox that the Hebrew title Tehillim (“Praises”) designates a collection in which lament occupies a prominent place. Its central thesis is that authentic praise does not bypass suffering: lament can itself become praise when addressed to God in trust and expectation. The first section constructs an interpretive framework from Martin Prudký’s form-sensitive psalm typology, István Karasszon’s analysis of canonical composition, Bernd Janowski’s

¹ Mgr. Tarr Ferdinánd, református lelkipásztor, a Selye János Egyetem Református Teológiai Karának doktorandusz hallgatója.

constellative anthropology, and Thomas Römer's historical-critical contextualisation. These perspectives show how poetic form conveys theological meaning, how the Psalter developed through multiple editorial principles, how bodily and social dimensions of human existence remain inseparable, and how imprecation may transfer the desire for vengeance to God rather than legitimise human violence. The second section examines Walter Brueggemann's existential model of orientation, disorientation, and new orientation, emphasising his rehabilitation of lament and its pastoral and social-critical significance. The final section applies this framework to the textual history and exegesis of Psalm 22. Particular attention is given to its movement from abandonment and bodily-social disintegration to renewed praise, as well as to ancestral memory and the imagery of birth as sources of resilience. The analysis argues that orientation, disorientation, and new orientation are not merely successive stages but simultaneous layers within a single prayer. Psalm 22 thus becomes both a paradigmatic Jewish prayer and a foundational text for the Christian passion narratives. The study concludes that lament and praise are mutually dependent modes of biblical speech and that the Psalter, including its laments, functions as a poetic and prayerful summary of the Hebrew Bible.

Keywords: Book of Psalms; Psalm 22; orientation; disorientation; new orientation; constellative anthropology; praise of God; lament psalm; resilience.

A paradoxon

Van valami meglepő a héber Biblia legismertebb imádságos gyűjteményének nevében. A zsidó hagyomány *Tehillim*-nek (תְּהִלִּים)², „Dicséretetek”-nek nevezi azt a könyvet, amelynek szövegei közel egy-negyede panaszszóltár: olyan imádság, amelyből a dicsőítés szinte teljesen hiányzik, s amelynek hangja az elhagyatottság és az isteni hallgatás tapasztalatát fejezi ki, sőt átkot is mond. Miért nevez egy

² Az Ószövetség harmadik fő részének (Írások) nyitókönyve. A héber cím jelentése „dicséretetek”; a magyar Zsoltárok elnevezés a görög pszalmoi szóból származik, ami pengetős hangszerrel kísért éneket jelent.

gyűjteményt „Dicséretnek”-nek az a hagyomány, amelyik pontosan tudta a tartalmát?

E paradoxon teológiailag mélyértelmű: az autentikus istendicséret nem kerülheti meg a szenvedés valóságát. A dicsőítés akkor a legigazabb, ha magába olvasztja a panaszt is. A *Tehillim* cím nem ironikus, hanem radikálisan befogadó: a panasz is dicséret, ha a megfelelő transzcendens hatalom előtt hangzik el. Mindez folyamatosan megújuló gyakorlati-teológiai probléma is. Az Ószövetségben fokozatosan bontakozik ki a zsoltárdicséret: az első megnevezett zenész Jubál (1Móz 4,21), az első lejegyzett dicsőítő ének a Vörös-tengeri (2Móz 15). A kultuszformálás a mózesi kortól Dávid reformjáig (1Krón 16) ível. Közben Debóra és Anna is megénekle diadalát vagy fájdalmát, mígnem Dávid, Salamon és Kórah fiai már „színtiszta” zsoltárt zengetnek. A babiloni fogság után kialakuló ötkönyves gyűjtemény minden könyve doxológiával zárul: a Zsoltárok könyve az istendicséret Tórája, a hit „kis Bibliája”.

Jelen tanulmány három részben közelít e kérdésekhez. Az I. részben Prudký zsoltártipológiáját Karasszon István kanonikus kompozíció-elemzésével, Janowski konstellatív antropológiájával és Römer historikus-kritikai megközelítésével ötvözzük egyetlen értelmezési keretté. A II. részben Brueggemann egzisztenciális modelljét tárgyaljuk, különös tekintettel a lamentáció rehabilitálására és a modell társadalomkritikai élére. A III. rész a 22. zsoltár szövegtörténetét és exegézisét adja, amelyen keresztül megmutatkozik, miért vált e szöveg a zsoltári teológia egyik összefoglalásává és a keresztény passiótörténetek alapszövegévé.

I. Zsoltártipológia, kanonikus kompozíció, konstellatív antropológia és historikus kontextualizálás

1. Prudký: a forma, mint teológiai tartalom

Martín Prudký alapelve: nem lehet elválasztani a tartalmat a formától, a tartalom maga a forma.³ Az ún. *qiná*-metrum⁴ nemcsak ritmusmintha, hanem a gyász megtestesítő kifejezése: a megtört ritmus maga is sántikál, mint az ember, aki gyászol. Hasonlóan az ábécés-akrosztichon: a teljes héber ábécé lefuttatása az *alef*-től (א) a *tav*-ig (ת) a mondanivaló teljességének demonstrálása.⁵ Specifikus héber költészeti forma a *parallelismus membrorum* is (szinonim, antitetikus és szintetikus változatokkal).

A himnusz két elemre épül: felszólításra (בְּרָכוּ, הַלְלוּ) és indoklásra (כִּי, mert). A הַלְלוּ תְּהִלָּתְךָ teológiai program egyetlen szóban: a dicsőítés egyedül a szövetség Istenét illeti, és közösségi aktus.⁶ A himnusz négy altípusa: teremtés-, történeti, Sion- és JHVH-Király-himnuszok, az orientáció zsoltárainak alapszövegeit alkotja (lásd majd a II. részben).⁷

A panaszzsoltárok Prudkýnál mindenekelőtt *imádságok*, csak elmentéses irányban, mint a hálaadás. Öt strukturális elemük (megszólítás, nyomorúság leírása, könyörgés, bizalomkijelentés, hálaadás ígére-

³ Prudký, M.: „Typy žalmů, jejich žánry a jejich teologie.” In: *Prudký, M. a kolektiv, Obtížné oddíly biblické poezie a moudrosti. Praha, Karmelitánské nakladatelství*, 2020, 233; Benkő Tímea: Szenczi Molnár Albert: Psalterium Ungaricum – Isten énekelt ígéje magyarul? In: *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Theologia Reformata Transylvanica, Presa Universitară Clujeană*; 2018/2, 183-196.

⁴ Koenen, Klaus: *Qina-Metrum*. – digitális kiadvány, elérhető: <https://www.die-bibel.de/ressourcen/wibilex/altes-testament/qina-metrum>, letöltés dátuma: 2026. szeptember 16.

⁵ Zenger, E.: „Der jüdische Psalter — ein anti-imperiales Buch?” In: Faßbeck, G. et al. (Hg.): *Leben am See Gennesaret. Mainz*, 2003, 151–178, kül. 168.

⁶ Prudký, M.: *I. m., 237; Westermann, C.: Lob und Klage in den Psalmen. 6. Aufl. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht*, 1983, 25–30.

⁷ Jeremias, J.: *Das Königtum Gottes in den Psalmen (FRLANT 141). Göttingen*, 1987, 15–48.

te) variálható keret.⁸ A קַח־ and נִשָּׂא־ igelek (kiáltás, jajkiáltás) megjelennek a 2Móz 2,23–24-ben, Izrael egyiptomi segélykiáltásának leírásakor.⁹ E szókincsazonosítás döntő: a panaszszóltár szókincsé azonos az exodus szókincsével – a panasz nem istenkáromlás, hanem az Úr olyan megszólítása, amely feltételezi, hogy Ő egykor válaszolt, és ismét válaszolni fog. A hirtelen hangnemváltással kapcsolatban Prudký felveti az *üdvösségorákulum* lehetőségét: állhatott-e a fordulat mögött egy pap által elhangzott, nem rögzített üdvösség-ígéret?¹⁰ E Begrich-hipotézis nem zárja ki azt az értelmezést, amely a szöveg belső struktúrájában keresi a fordulat okát.

Prudký egyik legeredetibb megfigyelése a kétféle igazságosság-felfogás megkülönböztetése: a *konnektív igazságosság* szerint az igazságos cselekedet magában hordozza saját következményét (Zsolt 1; 37; 73), a *disztributív* szerint az Úr, mint külső bíró osztja ki a jutalmat és a büntetést.¹¹ A panaszszóltárok, különösen a 22., éppen abban különlegesek, hogy az imádkozót a kiáltása kiszakítja a konnektív rendből: a szenvedő nem bűnös, a szenvedés mégsem szűnik meg.

2. Karasszon István: kanonikus kompozíció és a 22. zsoltár chiasztikus helye

Ha Prudký a zsoltárszöveget belülről vizsgálja, Karasszon István kívülről néz rá: az egész Héber Kánon szemszögéből. Módszertanilag elhatárolást tesz: a műfajkritika (*Gattungsforschung*) és a kompozí-

⁸ Westermann, C.: I. m., 39–52; Karasszon István: „A panaszszóltár szerkezete és teológiája.” In: Az Ószövetség világa. Budapest: Kálvin, 2004, 172–186.

⁹ Prudký, M.: I. m., 240; Boyce, R. N.: *The Cry to God in the Old Testament* (SBLDS 103). Atlanta, 1988, 26–58.

¹⁰ Prudký, M.: I. m., 243–244; Begrich, J.: „Das priesterliche Heilsorakel.” ZAW 52 (1934) 81–92; Gerstenberger, E. S.: *Der bittende Mensch* (WMANT 51). Neukirchen, 1980, 134–147.

¹¹ Koch, K.: „Gibt es ein Vergeltungsdogma im Alten Testament?” ZThK 52 (1955) 1–42; Prudký, M.: I. m., 244–246; Assmann, J.: *Ma’at. Gerechtigkeit und Unsterblichkeit im Alten Ägypten*. München, Beck, 1990, 58–91.

ció-kutatás két elkülönítendő feladat.¹² A forma és élethelyzet szinte semmilyen szerepet nem játszott a zsoltároskönyv összeállításában, a zarándokénekek (Zsolt 120–134) kivételével a *Sitz im Leben* nem volt meghatározó rendező elv.

P. W. Flint qumráni kutatásai igazolják, hogy az öt könyv fokozatosan alakult ki: az első három könyv (Zsolt 1–89) stabil volt a Kr. e. I. században, míg a 11QPsa a Zsolt 101–150 anyagát más sorrendben és más zsoltárokkal vegyítve tartalmazza.¹³ A doxológiák áttekintése teológiailag megvilágító: a második doxológia (72,19–20) szerzőségi szempontot emel ki, a negyedik (106,48) liturgikus-közösségit, az ötödik könyv zárása (Zsolt 146–150) pedig az egész zsoltároskönyvet lekerékíti.¹⁴

A szerzőségi gyűjtemények – Dávid imái I–II., Ászáf- és Kórah-gyűjtemény, az elohistikus redakció (Zsolt 42–83) – fokozatos összeállítás eredményei, ahol teológiai, liturgikus, szerzőségi és közösségi szempontok felváltva érvényesültek. Karasszon István végkövetkeztetése integratív: a zsoltároskönyv szerkesztésének sok szempontja volt, és ezek különböző időkben különböző súllyal érvényesültek.

3. Janowski: konstellatív antropológia

Bernd Janowski (*Neue Tübinger Schule*) az ószövetségi antropológia konstellatív modelljét dolgozta ki: az ember nem autonóm, izolált szubjektum, hanem az Isten–világ–felebarát hármas konstellációjába beágyazott lény.¹⁵ R. A. di Vito nyomán e személyfogalom négy

¹² Karasszon István: „A Zsoltárok könyvének szerkezetéről.” *Confessio* (2022). Online: <https://confessio.reformatus.hu/v/a-zsoltarok-konyvenek-szerkezetrol/>; Wilson, G. H.: *The Editing of the Hebrew Psalter* (SBLDS 76). Chico, 1985, 1–10; Karasszon István: Ószövetségi teológia és ókori vallástörténet. A 11. zsoltár. In: *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Theologia Reformata Transylvanica*, Presa Universitară Clujeană 2023/2, 39–42.

¹³ Flint, P. W.: *The Dead Sea Psalm Scrolls and the Book of Psalms* (STDJ 17). Leiden, Brill, 1997, kül. 135–170; Tov, E.: *Textual Criticism of the Hebrew Bible*. 3. ed. Minneapolis, Fortress, 2012, 195–205.

¹⁴ Wilson, G. H.: I. m., 182–197.

¹⁵ Janowski, B.: *Konfliktgespräche mit Gott*. 5. Aufl. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2019, 35–52.

jegye: mélyen beágyazott szociális identitásba; viszonylag decentrált; átlátható; éppen heteronómiájában, mások iránti engedelmességében autentikus.¹⁶ E személyfogalom gyökeresen különbözik a modern nyugati individualitás-modelltól, s éppen ezért alkalmasabb a zsoltárok imádságainak megértésére.¹⁷

Ebből következik a *Leibosphäre* (testi szféra) és a *Sozialsphäre* (társadalmi szféra) elválaszthatatlansága: e kettős szféra párhuzamos bomlása a teljes személyi dezintegráció jele.¹⁸ A biológiai halál előtt is véget érhet az élet, ha a társadalmi kötések meglazulnak — a szociális halál és a testi szenvedés ugyanannak az összeomlásnak két arca. Az egyéni panaszszoltár ebben a keretben *antropológiai alapszöveg*.¹⁹

4. Römer: panasz- és átokzsoltárok

Thomas Römer alapelve: az Ószövetség megbotránkoztató istentextusai konkrét történelmi körülmények között keletkeztek, és teológiailag megengedhetetlen azokat kontextus nélkül alkalmazni.²⁰ Szerinte az ószövetségi istenkép látszólagos kegyetlensége a politeizmusból a monoteizmus felé vezető vallástörténeti fejlődés mellékterméke, a korábbi vallási kontextusból átöröklött narratív panelek az egyisten-hit irányába mutató redakciós folyamatban maradtak fenn.²¹ A *cherem* (חֵרֵם, megsemmisítő átok) parancsai szinte kizárólag deuteronomikus szerkesztői rétegekben maradtak fenn, és részben a fogság utáni közösség belső önazonosság-vitáit tükrözik, nem valóságos katonai parancsokat.²² A panasz- és bosszúzsoltárokra

¹⁶ di Vito, R. A.: „Old Testament Anthropology and the Construction of Personal Identity.” CBQ 61 (1999) 217–238.

¹⁷ Wolff, H. W.: *Anthropologie des Alten Testaments*. 4. Aufl. München, Kaiser, 1984, 25–95.

¹⁸ Janowski, B.: I. m., 200–230.

¹⁹ Moltmann, J.: *Der gekreuzigte Gott*. München, Kaiser, 1972, 128–162.

²⁰ Römer, T.: *Dark God: Cruelty, Sex, and Violence in the Old Testament*. Ford. S. O'Neill. Mahwah, NJ, Paulist Press, 2013, 9–15. (Eredeti: *Dieu obscur*. Genève, Labor et Fides, 1996/2009.).

²¹ Uo.40–75; Kőszeghy M.: Cseréptáblák. Budapest: Kálvin K., 2007, 210–214.

²² Lohfink, N.: „חֵרֵם ḥāram.” In: Botterweck, G. J. – Ringgren, H. (Hg.): ThWAT III (1982) 192–213.

Römer a *transgressive theology* fogalmát alkalmazza:²³ a *délégation de la vengeance* (delegált bosszú) elvével az imádkozó Isten elé viszi a megtorlás kívánságát, és ezzel önmagának is megtiltja a végrehajtást.²⁴

5. Szintézis

A négy említett zsoltárértelmezési kísérlet nem verseng egymással, inkább kiegészítik egymást: Martin Prudký megmutatja, hogy a zsoltár *formája* maga is teológiai tartalom; Karasszon István feltárja a Zsoltárok könyve alapvető szerkezeti tulajdonságait; Janowski az imádkozó ember konstellatív antropológiai helyzetét és rezilienciájának belső forrásait írja le; Thomas Römer az istenkép historikus kontextualizálásának szükségességét és a „sötét szövegek” teológilag legitim funkcióját adja hozzá a kutatáshoz. E négy szempont együtt teremti meg azt az értelmezési keretet, amelybe Brueggemann egzisztenciális modellje illeszkedik, és amelybe később a 22. zsoltár elemzése is behelyezhető.

II. Walter Brueggemann egzisztenciális tipológiája

Walter Brueggemann 1984-es könyvének nyitótézise programadó: a Zsoltárok könyve a bibliai hagyomány által számunkra biztosított legmegbízhatóbb teológiai, lelkipásztori és liturgikus forrás.²⁵ Ennek oka szerint az, hogy a zsoltárok szövegei valódi *dialogikus irodalmat* jelenítenek meg. Brueggemann *posztkritikai* interpretációs programot hirdet: szintetizálni kívánja a tudományos-kritikai és a pasztorális hagyományt.²⁶ A Mowinckel-féle kultikus hipotézissel

²³ „határokat feszegető teológia” Lásd: Römer, T.: I. m., 111–130.

²⁴ Peels, H. G. L.: *The Vengeance of God (OTS 31)*. Leiden, Brill, 1995, 262–279.

²⁵ Brueggemann, W.: *The Message of the Psalms. A Theological Commentary*. Minneapolis, Augsburg, 1984, 15; Uő: „The Costly Loss of Lament.” JSOT 36 (1986) 57–71.

²⁶ Uo.16–18.

kritikusan tartózkodó.²⁷ Modelljének alaptézise, hogy a Zsoltárok egy olyan imádságos, liturgikus költészet kifejező eszközei, amely az orientáció, a dezorientáció és az új orinetáció hitvallásos alapjait biztosítják.²⁸ Brueggemann tipológiája szerint ez a teológiailag megalapozott költészet az emberi élet alapvető ritmusát tükrözi vissza. Társadalomkritikai éle sem csekély: a zsoltárok *„mélyen felforgató hatással vannak arra az uralkodó kultúrára, amely el akarja tagadni és takarni azt a sötétséget és mélységet, amelybe alkalomadtán be kell lépnünk.”*²⁹ A három felismert zsoltártípust Brueggemann a következőképpen azonosítja:

1. Az orientáció zsoltárai: a világ, mint rendezett ajándék

Az orientáció-zsoltárok alapdefiníciója: *„expressions of creation faith... the world is a well-ordered, reliable, and life-giving system”*.³⁰ Ide tartoznak a Tóra- (Zsolt 1; 119), teremtés- (Zsolt 8; 19; 104), Sion- (Zsolt 46; 48) és a királyzsoltárok (Zsolt 2; 110). Az orientáció (irányultság, tájékozódás, eligazodás, betájolódás, megalapozottság) zsoltárai, amik elsősorban a himnuszok. Ezek az imádságok érzékelik a világ teremtettségét, szép voltát, hogy az Úr mindent időben és jól rendezett, és ezért hálát adnak. Ezen zsoltárok szószólói egyetértéssel status quo-val (a dolgok állásával, a fennálló állapotokkal). Kijelentik, hogy az Úr a Sionon lakik, és mindez garantálja és megalapozza.

²⁷ Uo.19; Mowinckel, S.: *The Psalms in Israel's Worship*. Oxford, Blackwell, 1962. Mowinckel zsoltártanulmányainak elméleti alapját Gunkel azon felismerése képezte, hogy az egyes zsoltárok tudományos értelmezése lehetetlen műfajuk és az ókori Izrael vallási életében betöltött szerepük meghatározása nélkül. Azonban Mowinckel zsoltártanulmányait valójában az imádat újfajta felfogása ösztönözte, amelyet a dán vallástörténésznek, Vilhelm Grønbechnek köszönhetett. Sok modern protestáns teológushoz hasonlóan Mowinckel hajlamos volt az imádatot külső keretnek tekinteni, valami vallásilag alacsonyabb rendűnek a személyes áhítatnál.

²⁸ Brueggemann, W.: I. m., 19.

²⁹ Uo.22: „The Psalms are profoundly subversive of the dominant culture, which wants to deny and cover over the darkness we are called to enter.”

³⁰ Uo.25; Levenson, J. D.: *Creation and the Persistence of Evil*. Princeton, PUP, 1988, 3–13.

pozza egész Izrael életet és áldással van a világra is. Ezek a mindenkori hitbeli bizonyosság zsoltárai. Brueggemann ugyanakkor kritikusan figyeli e zsoltárok ideológiai veszélyét: a teremthet néha nélkülözi a tiszta indítékot, és pusztán a *status quo* ünneplésére szolgál.³¹

2. A dezorientáció zsoltárai: a lamentáció rehabilitálása

E fejezet Brueggemann legeredetibb gondolatait tartalmazza. Nyitótézise éles diagnózis: az egyház folytatja az orientáció énekeinek éneklését egy egyre inkább dezorientált világban.³² Szerinte Isten őszinte megszólítása mozdítja egyedül előre az ember-Isten kapcsolatot a hűség új lehetőségei felé, amely egyedül egy emberileg „rizikós tiszteletadással” ragadható meg.³³ A dezorientáció szerinte annak kimondása, hogy hiányzik az irány, nem tudunk eligazodni, szenvedés, fájdalom vagy veszteség miatt elveszítjük a biztos irányt. Mindez az egyéni és közösségi panasz nyelvén fogalmazódik meg a zsoltárokból: bizonytalan minden, sok a bűn és bálvány, hiányoznak a biztos alapok, nehéz szembeszállni az ellenséggel, elmúlt a jó világ, nem értek egyet a dolgok állásával, átkot mondok az ellenségre, dühös vagyok (Pl. Zsolt 13, 32, 35, 74, 79, 86, 137 stb. a zsoltárok többsége!). A bosszú és átok-zsoltárokat (Zsolt 35; 58; 109; 137) tárgyalva megmutatja: a bosszúvágy Isten elé vitele egyúttal lemondás a saját kézbe vett megtorlásról.³⁴

3. Az új orientáció zsoltárai: a meglepő kegyelem

Az új orientáció zsoltárai azt a meglepő tapasztalatot fejezik ki, hogy az Úr a dezorientáció mélyéből is képes megmenteni.³⁵ Az új élet „megmagyarázhatatlan, sem nem levezetett, sem nem extrapolált, ha-

³¹ Uo.27; Brueggemann, W.: *Israel's Praise: Doxology against Idolatry and Ideology*. Philadelphia, Fortress, 1988, 89–122.

³² Uo.51–52; Brueggemann, W.: „The Costly Loss of Lament,” i. m.

³³ Uo.57.

³⁴ Brueggemann, W.: I. m., 84–86; Zenger, E.: A Isten bosszúját kérő zsoltárok, i. m., 65–92.

³⁵ Brueggemann, W.: I. m., 123.

nem Isten felfoghatatlan hatalma és jósága által munkált”.³⁶ Az új orientáció (új irányok, új tájékozódás, dicséret és öröm) zsoltárai. Hálaadó és köszönő imádságok tartoznak ebbe a csoportba, melyek olyan lelkiállapotot tükröznek, melyben a hívő ember, vagy közösség, visszatekint az Úr tetteire, és kifejezi háláját a megélt áldásokért a legnagyobb bajok között is (Zsolt 8, 19, 66, 100, 145-150 stb.). A zsoltáros ember itt megkönnyebbülve kijelenti, hogy vége a szorongásnak, a fájdalomnak, a nyomorúságnak, és Isten szabadító tetteit ünnepli. Ezeknek a zsoltároknak megvan a belső dinamikájuk arra nézve, hogy szavakba öntsék a megmenekülés csodáját, és mindent egy új perspektívába helyezzenek.

III. A 22. zsoltár: orientáció, dezorientáció és új orientáció egyidőben?

Hossfeld–Zenger redakciókritikai modellje szerint a zsoltár három rétegből áll: Alapzsoltár (*Grundpsalm* 2–3. 7–23. v.), első kibővítés (*erste Erweiterung* 4–6. 24–27. v.) és második kibővítés (*zweite Erweiterung* 28–32. v.).³⁷ A szövegtörténet kritikai kérdéseit a lábjegyzetek tárgyalják részletesen.³⁸

³⁶ Uo.124.

³⁷ Hossfeld – Zenger: *Die Psalmen* I, i. m., 138–160.

³⁸ A 2b. vers két olvasata – „megmentésemtől messze” (MT מְשׁוּעָתִי) vagy „segélykiáltásomtól messze” (javasolt מְשׁוּעָתִי) – más érzelmi hangsúlyt hordoz. Ld. BHS apparátus ad loc; Barthélemy: *Critique textuelle*, IV. Fribourg – Göttingen, 2005, 121–124. — A 4. vers MT (תְּהִלֹּת) és LXX/Vulgata (תְּהִלָּת) közötti számbeli különbsége adja a tanulmány kulcsmotívumát; ld. Craigie: *Psalms 1–50*. Nashville, 2004, 197–202; Weiser: *Die Psalmen* I. Göttingen, 1959, 149–157. — A 17b. vers MT (כְּאֶרֶץ „mint az oroszlán”) és LXX/szír/targumi (כְּאֶרֶץ „átfúrták”) olvasata egy mássalhangzónyi eltéréssel múlik: Vall, G.: „Psalm 22:17b: The Old Guess.” *JBL* 116 (1997) 45–56; Strawn, B. A.: „Psalm 22:17b: More Guessing.” *JBL* 119 (2000) 439–451. — A 22b. vers lectio difficilior-ja (עֲנִיתִנִּי „meghallgattál engem!”) a fordulat kulcsszava: Gunkel–Begrich: *Einleitung in die Psalmen*. Göttingen, 1933, 179–182. — A 30a. vers MT romlott; javasolt olvasat: לוֹ אֶל „csak előtte borulnak le.” — A magyar hagyomány (Károli, RÚF) a 4. vers héber többes száma mellett foglal állást, eltérő teológiai hangsúllyal; a 17b. verset mindkét fordítás az LXX-hagyomány szerint hozza; a 22b. vers múlt idejét a Károli imperatívuszra, a RÚF körülírásra szelídíti.

A 22. zsoltár egy „*par excellence* mintadarab”. Brueggemann modelljében a legtöbb zsoltár beleillik egy-egy kategóriába; a 22. viszont egyetlen imádságon belül mindhárom irányultságot egyszerre valósítja meg. A magyarázatot négy lépésre bontjuk: (a) kiáltás, (b) szenvedés, (c) fordulat, (d) új orientáció. Ezt követően kitérünk arra is, hogy miért lett éppen ez a zsoltár az evangélium passiótörténeteinek alapszövege.

1. A kiáltás (2–12. v.) — *elhagyatottság és emlékezet*

A zsoltár merész kifejezéssel indul: „*Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?*”³⁹ Az imádkozó nem távoli istent szólít meg, hanem a sajátját, akihez joga van kérdést intézni. Karasszon Dezső szerint a לָמָּה („miért?”) itt nem vádaskodás: ez annak a kérdése, aki nem tartja magát bűnösnek, mégis a némaságba ütközik.⁴⁰ A meglepetés a 4–6. versekben jön: közvetlenül a kiáltás után a zsoltáros az atyák történetére emlékezik: „*benned bíztak, és nem szégyenültek meg*”. Ez az emlékezet nem oldja fel a szenvedést, de nem is engedi, hogy a szenvedése legyen az utolsó szó. Janowski ezt nevezi a reziliencia első forrásának: a zsoltáros a közösség hitét idézi föl, amikor a sajátja megrendült.⁴¹

A 7–9. versek a mélypontot írják le: *féreg vagyok, nem ember*. A gúnyolódók szavai (v. 9) visszhangozzák a kiáltást: „*Bízd az Úrra magad...mentse meg, ha gyönyörödik benne!*” kiforgatva a 4–6. vers bizalmát. A 10–11. versekben az imádkozó még mélyebb réteghez nyúl: a születés emlékéhez. Az anyaméh képe – „*te vagy, aki kihoztál*” – a bizalom preverbális forrása: Janowski második reziliencia-forrása, és Phyllis Tribble olvasatában az anyai istenkép egyik legerősebb bibliai előfordulása.⁴²

³⁹ אֱלֹהֵי אֱלֹהֵי לָמָּה עָזַבְתָּנִי (BHS).

⁴⁰ Karasszon Dezső: A Zsolt 22 magyarázata. Kézirat/tanulmány.

⁴¹ Janowski, B.: *Leben in Gottes Gegenwart (BThAT 7)*. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2021, 160.

⁴² Tribble, P.: *God and the Rhetoric of Sexuality*. Philadelphia, Fortress, 1978, 31–59.

2. A szenvedés (13–21. v.) — a test és a közösség szétesése

A középső szakasz a szenvedés képnnyelvén szólal meg. Az ellenség állatképekben (bikák, oroszlánok, kutyák) jelenik meg, az ókori Kelet ikonográfiájában a kaotikus erő jeleiben.⁴³ A szenvedő teste szétesik: „*mint a víz, úgy ömlöttem szét*”⁴⁴; a szív viasszá lesz, az erő cserépszilánkká szárad. Janowski szerint ez nemcsak fizikai állapot-leírás, hanem a személyi integritás (*Leibspähre* és a *Sozialsphäre*) együttes összeomlása. A ruha kisorsolása (v. 19) a szociális státusz utolsó jelének elvétele.⁴⁵ A zsidó exegézis (Raši, Midrás Tehillim) ezt a szakaszt Izrael történelmi szenvedéseinek allegóriájaként is olvassa: a gúnyolódók a népeket jelenítik meg, a szétesett test a szétszórt közösséget.⁴⁶ Jon D. Levenson „az élet és a halál drámájáról” beszél, amelyben a szenvedő nem passzív áldozat, hanem az, aki még a mélységből is megszólítja Istent, s ezzel megőrzi a kapcsolat lehetőségét.⁴⁷

A 17b. vers szövegkritikai kérdése (MT כָּאֶרֶץ „mint az oroszlán” vs. LXX כָּאֶרֶץ „átlyukasztották/összekötözték”) az egyik legérdekesebb pont. A magyar bibliafordítási hagyomány mindkét változatban a görögöt követi, ami a keresztény olvasó számára a passió előképét erősíti; a modern kritikai konszenzus azonban egyre inkább a maszoreta olvasatot preferálja.⁴⁸

⁴³ Hossfeld – Zenger: *I. m.*, 144–150; Keel, O.: *Die Welt der altorientalischen Bildsymbolik und das Alte Testament*. 5. Aufl. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1996, 66–110.

⁴⁴ כָּמִיִּם נִשְׁפָּכֹתִי.

⁴⁵ Janowski, B.: Konfliktgespräche mit Gott, i. m., 215–225; Craigie, P. C.: *I. m.*, 199–202.

⁴⁶ Gruber, M. I.: *Rashi's Commentary on Psalms*. Philadelphia, JPS, 2007, 269–286.

⁴⁷ Levenson, J. D.: *Creation and the Persistence of Evil*. Princeton, PUP, 1988, 3–13 és 40–50.

⁴⁸ Vall, G.: „Psalm 22:17b: The Old Guess.” *JBL* 116 (1997) 45–56; Strawn, B. A.: „Psalm 22:17b: More Guessing.” *JBL* 119 (2000) 439–451; Kraus, H.-J.: *Psalmen 1–59 (BKAT XV/1)*. 6. Aufl. Neukirchen-Vlun, 1989, 322–325.

3. A fordulat (22. v.) — a meghallgatott kiáltás

A könyörgés utolsó szava, az *עֲנֵה נָא* grammatikailag qatal (múlt idő): „választ adtál nekem-meghallgattál engem!” Ez a hirtelen múlt idejű forma a szöveg legnehezebb és legszebb pontja. A *lectio difficilior* elve alapján ezt kell elfogadnunk hitelesnek: éppen azért, mert nehéz, ez az eredeti. A szenvedő már a szenvedés közepén megtapasztalja a meghallgatást, mielőtt annak külső bizonyítéka lenne.⁴⁹ Janowski ezt nevezi „elővételezett tény”-nek (*antizipiertes Faktum*): a jövődő szabadulás már a jelen imájában valóság. A rabbinikus hagyomány szerint a zsoltár címében szereplő „hajnali szarvas” (*אַיִל הַשָּׁחַר*) éppen ezt ábrázolja: a legsötétebb órában felbukkanó első fény. A keresztyén exegézis ugyanezt a szerkezetet a húsvét-hajnal előképeként olvassa: a fordulat még a szenvedésen belül történik, nem utána.⁵⁰

4. Az új orientáció (23–32. v.) — a közösség és a kozmosz dicsérete

A hálaének (23–27. v.) a testvérek gyülekezetében szólal meg: az imádkozó nem magánban ünnepel, hanem közösségben. A központi kép a közös étkezés, „esznek majd a szegények és jóllaknak”, amely a 15–16. versek „szétesett testének” a gyógyulását írják le.⁵¹ A szegényekre való utalás (*עֲנִיִּים*) a fogság utáni „szegények teológiájának” egyik alapját adja: Isten azok mellett van, akiket a világ elhagyott.⁵²

A záró szakasz (28–32. v.) még tovább tágítja ezt a felfogást: a föld minden határa, minden nemzet, sőt a halottak is bekapcsolódnak a dicséretbe (v. 30 „*akik porba szállnak*”). Jon D. Levenson szerint ez az egyik legkorábbi bibliai szöveg, amelyben a halál határa átjárhatóvá válik: a dicséret ott is folytatódik, ahol a lélegzet már megáll. A záró

⁴⁹ Hossfeld – Zenger: I. m., 149.

⁵⁰ Janowski, B.: *Leben in Gottes Gegenwart*, i. m., 178.

⁵¹ Janowski, B.: *Leben in Gottes Gegenwart*, i. m., 180–182.

⁵² Hossfeld – Zenger: I. m., 153; Terrien, S.: *The Psalms. Strophic Structure and Theological Commentary* (ECC). Grand Rapids: Eerdmans, 2003, 231–241.

szó, כִּי טָשָׁה, „mert megcselekedte”, a Genézis „Isten megcselekedte” szavának visszhangja: a szabadulás olyan bizonyos, mint a teremtés.⁵³

5. Miért lett a 22. zsoltár a passió alapszövege?

Jézus a kereszten ennek a zsoltárnak a kezdőszavait mondja ki (Mt 27,46; Mk 15,34; arámi: אֱלֹהֵי אֱלֵי לָמָּה שְׁבַקְתָּנִי). Az ókori zsidó gyakorlatban egy zsoltár első sorának felhangzása az egész zsoltárt aktiválja a hallgatóban: aki a 2. verset mondja, a 32. verset is elindítja, beleértve a fordulatot, a hálaéneket és a záró „mert megcselekedte”-t.

Janowski a 22. zsoltárt *reziliencia-szöveggént* olvassa.⁵⁴ A szenvedő ellenállóképességének két forrása: a *heilsgeschichtliche Vertrauensäußerung* (4–6. v.), az atyák hitbeli tapasztalata a jelen elhagyatottság ellenpólusaként;⁵⁵ és a születési emlék (*biographische Vertrauensäußerung* 10–11. v.), amelyben az Úr, mint bába vette ki az imádkozót az anyaméhéből.⁵⁶ Ez az intimebb hang felidézi, hogy Isten ott volt a kezdetnél is. A kortárs zsidó–keresztyén párbeszéd megmutatja: a passiótörténet nem „elveszi” a zsoltárt a zsidó olvasótól, hanem egy meglévő zsidó reményszerkezetet folytat.

Így ér össze a három mozgás. Az elhagyatottság (dezorientáció) és a bizalom (orientáció) nem egymás utáni fázisok, hanem ugyanannak az imádságnak a különböző rétegei, a fordulat (új orientáció) pedig a szenvedés közepén megtörténő meghallgatás. A 22. zsoltár mindezt egyetlen költői, liturgikus szövegen belül képes elmondani, s emiatt lehet mintadarabja mind a zsidó imádságoknak, mind a keresztyén passiótörténetnek.

⁵³ Joüon, P. – Muraoka, T.: *A Grammar of Biblical Hebrew*, § 168b. 2. ed. Rome, PIB, 2006.

⁵⁴ Janowski, B.: *Leben in Gottes Gegenwart*, i. m., 156–182.

⁵⁵ Westermann, C.: I. m., 82–92.

⁵⁶ Tribble, P.: I. m., 31–59.

Összefoglalás: Ahol a panasz dicséretté válik

A tanulmány több forrás szisztematikus feldolgozásán keresztül mutatta be a Zsoltárok könyvének istendicséret-teológiájának alapvonalait. A zsoltár *formája* maga is teológiai tartalom: a qiná-metrum gyásza, az ábécés-akrosztichon teljessége, a himnusz felszólítás-indoklás szerkezete, mind a tartalom hordozói. Janowski az imádkozó embert a *Leibsphäre* és *Sozialsphäre* együttállásában mutatta be, kiemelve a panaszzsoltárt a privát spiritualitás köréből. Römer historikus-kritikai tézise a megbotránkoztató istentextusok kontextualizálásának szükségességét adta hozzá. Brueggemann egzisztenciális tipológiája a lamentáció rehabilitálására mutatott rá.

E szövegtörténeti rétegzettség egybecseng azzal a fejlődéssel, amely az ószövetségi istendicséret gyakorlatát Jubáltól Dávid kultusz-reformján át a fogság utáni zsoltárgyűjteményig jellemzi: a panasz és a dicséret nyelve egymást feltételező beszédmóddá válik. A 22. zsoltár pedig ebben a fejlődésben nem esetleges állomás: benne az orientáció, a dezorientáció és az új orientáció nem egymást felváltó szakaszok, hanem egyetlen imádság egyidejű rétegei. A zsoltár ezért liturgiai és himnológiai szempontból is modellértékű. Minden formai, antropológiai és teológiai sokszínűség ellenére is tekinthetünk ezért úgy a Zsoltárokra, -még a panaszzsoltárokra is-, mint az egész Héber Biblia költői és imádságos summájára.

Felhasznált irodalom

I. Forrásszövegek.

Biblia Hebraica Stuttgartensia (BHS), szerk. K. Elliger – W. Rudolph. 5. Aufl. Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft, 1997.

Magyar Bibliatársulat: Biblia. Károli-fordítás (1908/1990); Új Fordítás — RÚF (2014). Budapest.

Septuaginta (LXX), szerk. A. Rahlfs – R. Hanhart. 2. Aufl. Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft, 2006.

II. Kommentárok és főforrások.

Benkő Tímea: Szenczi Molnár Albert: Psalterium Ungaricum – Isten énekelt igéje magyarul? In: *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Theologia Reformata Transylvanica, Presa Universitară Clujeană*, 2018/2, 183-196.

Brueggemann, W.: *The Message of the Psalms. A Theological Commentary*. Minneapolis, Augsburg, 1984.

Craigie, P. C.: *Psalms 1–50 (WBC 19)*. 2. ed. Nashville, Nelson, 2004.

Gunkel, H. – Begrich, J.: *Einleitung in die Psalmen (HK Ergänzungsband)*. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1933.

Hossfeld, F.-L. – Zenger, E.: *Die Psalmen I: Psalm 1–50 (NEB.AT 29)*. Würzburg, Echter Verlag, 1993.

Janowski, B.: *Konfliktgespräche mit Gott. Eine Anthropologie der Psalmen*. 5. Aufl. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2019.

Janowski, B.: *Leben in Gottes Gegenwart. Beiträge zur Theologie und Anthropologie des Alten Testaments* 7. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2021.

Karasszon Dezső: A Zsolt 22 magyarázata. Kézirat/tanulmány.

Karasszon István: „A panaszszóltár szerkezete és teológiája.” In: *Az Ószövetség világa*. Budapest: Kálvin, 2004, 172–186.

Karasszon István: „A Zsoltárok könyvének szerkezetéről.” *Confessio* (2022). – digitális kiadvány, elérhető: <https://confessio.reformatus.hu/v/a-zsoltarok-konyvenek-szerkezeterol>, letöltés dátuma: 2026. szeptember 16.

Karasszon István: Ószövetségi teológia és ókori vallástörténet. A 11. zsoltár. In: *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Theologia Reformata Transylvanica, Presa Universitară Clujeană* 2023/2, 39–42.

Kraus, H.-J.: *Psalmen 1–59 (BKAT XV/1)*. 6. Aufl. Neukirchen-Vluyn, Neukirchener Verlag, 1989.

Prudký, M.: „Typy žalmů, jejich žánry a jejich teologie.” In: *Prudký, M. a kolektiv, Obtížné oddíl biblické poezie a moudrosti. Praha, Karmelitánské nakladatelství*, 2020, 233–256.

Römer, T.: *Dark God: Cruelty, Sex, and Violence in the Old Testament*, ford. S. O'Neill. Mahwah, NJ, Paulist Press, 2013. (Eredeti: *Dieu obscur*. Genève, Labor et Fides, 1996/2009.).

Weiser, A.: *Die Psalmen I (ATD 14)*. 5. Aufl. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1959.

III. Hivatkozott és ajánlott irodalom.

- Brueggemann, W.: *Israel's Praise: Doxology against Idolatry and Ideology*. Philadelphia, Fortress, 1988.
- di Vito, R. A.: „Old Testament Anthropology and the Construction of Personal Identity.” *CBQ* 61 (1999) 217–238.
- Flint, P. W.: *The Dead Sea Psalm Scrolls and the Book of Psalms (STDJ 17)*. Leiden, Brill, 1997.
- Gerstenberger, E. S.: *Der bittende Mensch (WMANT 51)*. Neukirchen, 1980.
- Gruber, M. I.: *Rashi's Commentary on Psalms*. Philadelphia, JPS, 2007.
- Janowski, B. – Stuhlmacher, P. (Hg.): *Der leidende Gottesknecht. Jes 53 und seine Wirkungsgeschichte (FAT 14)*. Tübingen, Mohr Siebeck, 1996 (2010).
- Jeremias, J.: *Das Königtum Gottes in den Psalmen (FRLANT 141)*. Göttingen, 1987.
- Joüon, P. – Muraoka, T.: *A Grammar of Biblical Hebrew. 2. ed.* Rome, PIB, 2006.
- Keel, O.: *Die Welt der altorientalischen Bildsymbolik und das Alte Testament. 5. Aufl.* Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1996.
- Koch, K.: „Gibt es ein Vergeltungsdogma im Alten Testament?” *ZThK* 52 (1955) 1–42.
- Kőszeghy M.: *Cseréptáblák*. Budapest: Kálvin Kiadó, 2007.
- Kugel, J. L.: *The Idea of Biblical Poetry: Parallelism and Its History*. New Haven, Yale UP, 1981.
- Levenson, J. D.: *Creation and the Persistence of Evil*. Princeton, PUP, 1988.
- Lohfink, N.: „חֹרֵם ḥāram.” In: Botterweck, G. J. – Ringgren, H. (Hg.): *ThWAT* III (1982) 192–213.
- Lohfink, N.: „Von der »Anawim-Partei« zur »Kirche der Armen«.” *Biblica* 67 (1986) 153–176.
- Mowinckel, S.: *The Psalms in Israel's Worship, 2 vols.* Oxford, Blackwell, 1962.
- Peels, H. G. L.: *The Vengeance of God (OTS 31)*. Leiden, Brill, 1995.
- Strawn, B. A.: „Psalm 22:17b: More Guessing.” *JBL* 119 (2000) 439–451.
- Süssenhach, C.: *Der elohistische Psalter (FAT 2/7)*. Tübingen, Mohr Siebeck, 2005.
- Tov, E.: *Textual Criticism of the Hebrew Bible. 3. ed.* Minneapolis, Fortress, 2012.
- Trible, P.: *God and the Rhetoric of Sexuality*. Philadelphia, Fortress, 1978.
- Vall, G.: „Psalm 22:17b: The Old Guess.” *JBL* 116 (1997) 45–56.
- Watson, W. G. E.: *Classical Hebrew Poetry (JSOTSup 26)*. Sheffield, 1984.

Westermann, C.: *Lob und Klage in den Psalmen*. 6. Aufl. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1983.

Wilson, G. H.: *The Editing of the Hebrew Psalter* (SBLDS 76). Chico, 1985.

Wolff, H. W.: *Anthropologie des Alten Testaments*. 4. Aufl. München, Kaiser, 1984.

Zenger, E.: *A bosszú Istene? Bevezetés az ellenségzsoltárok értelmezésébe*, Pannonhalma 2023.

Zenger, E.: „Der jüdische Psalter – ein anti-imperiales Buch?” In: Faßbeck, G. et al. (Hg.): *Leben am See Gennesaret*. Mainz, 2003, 151–178.